

ROSMERSHOLM

De mooie hartstocht van weleer

Hoe ziet de onrust onder rust er eigenlijk uit? Peter Zadek (Berlijn, 1926) wilde dat graag laten zien. Hij koos voor Henrik Ibsens *Rosmersholm*. En voor zijn favoriete Duitse toneelspelers.

Wat is Peter Zadek voor een regisseur geworden? Zeker, wild, anarchistisch, Bürgerschreck, de grote gangmaker van de Entnazifizierung van de Duitse plankieren, dát is hij allemaal geweest. Met zijn woeste, schoensmeer-afgevend *Othello*, zijn 'vuilbak'-versies van *Hamlet* en *King Lear*. Zijn nét niet over de rand van edelkitsch tuimelende *Hedda Gabler*. Zijn Berlijnse voorstelling van *Sobols Ghetto*, die schrijnde en écht pijn deed. De razende rockmusical *Andi*, over het Duitse trauma van 'daar-gaan-we-weer' met de nieuwe nationaal-socialisten.

Dat is Peter Zadek allemaal geweest, en nog veel meer, want hij is ook altijd een joods jongetje gebleven, vervuld van een haat-liefdeverhouding met de Duitse toneelspelerscultuur, hij heeft meerdere autobiografische boeken geschreven, en de ongcensureerde Ur-versie van Wedekinds *Lulu* aan het Duitse (en Europese) theater teruggegeven. En dan was hij ook nog intendant in minstens vier prominente Duitse toneelhuizen. Maar nu is hij oud en – voorbij aan het cliché – wijzer geworden. En bovenal stiller, vol van het diepe verlangen dat hij en zijn publiek in het theater de ultieme ervaring van rust kunnen delen.

'Wat is Zadek voor een regisseur?' Klaus Pohl, auteur, de laatste tijd steeds vaker acteur, juist en ook bij Peter Zadek, stelt zich die vraag in een dagboek dat hij bijhield tijdens de repetities aan *Rosmersholm*. De tekst van dat dagboek is

opgenomen in het boek *Die Aussenseiter-Welten des Peter Zadek* van Klaus Dermutz, een uitgave van het Weense Burgtheater (2001), gepubliceerd ter gelegenheid van de 75ste verjaardag van Zadek.

'Misschien', antwoordt Klaus Pohl in zijn dagboek de door hemzelf opgeworpen vraag, 'is Zadek van alle regisseurs in het Duitstalige gebied het minste een regisseur. Hij kan niet overweg met handige, effectrijke arrangementen van een scène. Hij is überhaupt niet in effecten geïnteresseerd. Met zijn scherpe blik dwingt hij de toneelspelers af te zien van veinzen, net doen alsof, het hele repertoire van toneelspelers struict in elkaar als Zadek alleen maar kijkt. Hij wil de toneelspeler zien in zijn beangstigende en tegelijkertijd wonderschone karigheid, naaktheid, tot op het pijnlijke af.'

'Zadek werkt', vervolgt Pohl zijn dagboek, 'zoals een rabbijn de talmoud leest. Zijn repetities bestaan uit een steeds opnieuw letterlijk uitleggen van de tekst van het stuk. Zadek stimuleert alleen al door zijn aanwezigheid de toneelspeler tot een klasse beter dan wat hij of zij reeds in huis had. 'Er verführt seine Schauspieler durch seinen Blick zur maximalen Entfaltung ihres Eigensten.' En pas daarna begint de regisseur Zadek als de Zadek die de regie leidt. Maar precies dat woord "leiden" is al helemaal verkeerd gekozen. Zadek is geen leider, hij is een hemels duivelse ver-leider van de toneelspeler.'

De titel *Rosmersholm* (1886-1887) van Henrik Ibsen verwijst niet naar een persoon maar naar een huis, waarover wordt gezegd dat kinderen er nooit huilten en volwassenen er nooit lachten. De eigenaar-hoofdbe-

Rosmersholm PETER ZADEK, BURGTHEATER IM AKADEMIETHEATER WIEN © Roswitha Hecke

woner is de voormalige plattelandspredikant Johannes Rosmer. Sinds de zelfmoord van zijn vrouw Beate wil hij op een andere dan religieuze wijze iets betekenen voor de morele verheffing van de samenleving. In dat streven raakt hij klem tussen de conservatieve opvattingen van zijn zwager en huisvriend, Rector Kroll, en het liberale gedachtegoed van de radicale journalist-politicus Peder Mortensgaard. Hij kiest voor een derde weg, de weg van Rosmer.

Maar die weg is een wankel brug tussen de hem omringende uitersten, want Rosmer wordt verteerd door een onbeheersbare angst. De belangrijkste bron voor die angst is de inwonende huisvriendin Rebekka West, een 'vrouw van de zee', die al jong naar Rosmersholm kwam en op Rosmer verliefd werd. Rosmers vrouw Beate herkende die stille, platonische liefde, voelde zichzelf overbodig, werd geestesziek en benam zich het leven. Haar dood is een aanleiding geworden voor de angstdromen van zowel Rosmer als Rebekka (gesymboliseerd door het spookbeeld van 'de witte paarden'

die rond de hoeve zouden dwalen), de oorzaak van hun angst zit dieper verborgen in henzelf.

Voor Rosmer is het najagen van een hoogstaand moreel besef een obsessie geworden, een ding in zichzelf, en met dat ding zuigt hij Rebekka leeg, als een vampier zijn slachtoffer. Rebekka wordt op haar beurt verteerd door enerzijds schuldbesef (zij zou Beate de dood in hebben gejaagd) en anderzijds een diepe, maar onbeantwoorde liefde voor Rosmer, die steeds meer verbleekt tot een opflakkerende herinnering aan de zuivere, mooie, platonische hartstocht van weleer. Rust vinden ze beiden slechts in de dood: aan het eind van het stuk verdrinken Rebekka en Rosmer zich samen in dezelfde diepe stroom als die waarin Beate haar einde zocht.

Rosmersholm, dat in 1887 in het Duitse Augsburg zijn wereldpremière beleefde, geldt als een duister stuk, het wordt zelden gespeeld, onder meer omdat het wordt aangezien voor een monsterachtige en supergeconcentreerde Ibsen-constructie, een stapeldoos